

TRABZON'DA ASKER DÜĞÜNÜ

The "Soldier Celebration" in Trabzon

Fêtes des soldats à Trabzon

Yrd. Doç. Dr. Mehmet Naci ÖNAL*

ÖZET

Türk milleti asker millet olarak bilinir. Askerlik yapmayan adam kusurlu olarak görülür. Askere gitmek bir gurur kaynağıdır. Trabzon'da askere gitmeden önce gençlere "asker düğünü" yapılır. Ailesi yemekler ve eğlencelerle düğünü bir hafta öncesinden başlatır. Uzak yakın tüm akraba asker adayını davet eder. Veda yemekleri verilir. Askere gidecek gençler, kendi aralarında bir araba ayarlar veya kiralarlar. Arabanın üzerine yazılan çeşitli cümleler onların özlemlerini ve beklentilerini dile getirir.

Asker düğünü son cuma, son gün ve son gecede çeşitli öğrenme ve eğlencelerle sürer. Asker uğurlanmalar da şenlik havası içinde düğünün son günü olarak gerçekleşir.

Anahtar Kelimeler

asker düğünü, Trabzon, Türkiye

ABSTRACT

Turkey is known as a soldier nation. In Turkey the man who hasn't done his military service is considered as lacking. Performing military service is a source of pride. In Trabzon, "soldier celebrations" are performed before the young men leave for service. Their families start the celebration with food and entertainment a week before they leave. Close and distant relatives invite the soldiers for a farewell dinner. These young men arrange a ride or rent a car together. The writings on car demonstrate their desires and expectations.

The soldier celebrations continue on the last Friday, the last day and night, with learning and entertainment. On the last day of the celebration friends and families send the young men off to military in a festive atmosphere.

Key Words

soldier celebrations, Trabzon, Turkey

Tarih boyunca her zaman güçlü askeri bir sistemi oluşturmuş, askerliği aslı bir görev olarak telakki etmiş ve bundan gurur duymuş, onunla iç içe yaşamış bir millet olan Türkler, asker millet olarak bilinir. Askerlik yaşı gelip çatmış bir delikanlıyı vatanı görevine güle oynaya uğurlamak Türklerin töresindendir. Askerlik yapmamak, Türk genci için adam yerine konulmamak anlamına gelir. Halk arasında askere gitmeyene kız verilmez, askere gitmemiş olan genç kendini ispatlamış sayılmaz.

Türkiye'nin hemen her yöresinde, gençler askere çeşitli törenlerle uğurlanır. Düğün bayram havası içinde, vatanı görevi için askere giden genç, koca evini baba evi gibi şenlendirmek için, baba evinden çıkan gelinlik kız gibidir. Türk töresinde koca evine giden kız, sıradan sebeplerle ayrıl-

rak bir daha baba evine geri dönemez. Halk arasında "birincisi nikâh, ikincisi top-rak" derir. Gelin, anne ve babasının yüzünü ak etmelidir. Gençler askere de aynı anlayışla gönderilir. Düğün bayram bunun içindir. Gerekirse vatanı için ölecektir ve ana babasının yüzünü ak edecektir. Şehit olmak vardır, ama asla görevini yarım bırakmak yoktur.

Askere giden bir ere komutanı, elle-rindeki kınanın neden yakıldığını sorar. Er, askere gelirken ellerine kına yakıldığını, ama sebebini bilmediğini söyler. Komutanı yaz bakalım ailene neden elerine kına yakmışlar, der. Asker mektup yazar ve mektubun cevabı gelir. Mektupta şöyle yazılır: "Çocuğum, kına mübarek olan şeylere yakılır. Biz kurbanlık koyuna kına yakarız, geline kına yakarız, askere kına yaka-

* Muğla Üniversitesi Fen Edebiyat Fakültesi Öğretim Üyesi

riz. Kurban Allah'a, gelin kocasına, asker de vatanına kurban olsun diye kına yakarız."

Trabzon'da askere gidecek gençler için yapılan törenlerine "asker düğünü" denir. Asker düğünü köylerde ayrı, şehirlerde ayrı bir çeşitlilik içinde yürütülür. Yıllar içinde de törenler, günün şartlarına göre değişiklik gösterir.

1945'li yıllarda, toplu olarak yılda bir kez asker alınmış. Mahalle muhtarı falan doğumlular bu yıl askere gidecek diye önceden haber vermiş. Muhtar, falan gün garnizon komutanlığı önünde toplanılacak dermiş. Sevkıyat mayıs ayının ilk haftasında yapılmış. 6 Mayıs'ın hem hıdırellez mevsim bayramı, hem de asker sevk tarihi olması, halkın askere alınma tarihini yüz yıllardır bilmesi anlamına gelir.

Asker sevkıyatının 1960'lı yıllarda iki celp şeklinde olduğu görülür. Birinci celp mart, ikinci celp kasım ayında olur.

Trabzon'da ebeveynler genellikle çocuklarını askerden önce evlendirmezler. Askerlik yapmayana: "Hele bir askerliğini yapsin da gelsin" veya "gitsin gelsin" denir. Askerliğini yapmayan adam yerine konmaz. Askerlik için "gitmek var, dönmek yok" denir. Askerliğin savaşılanacak veya kaçacak tarafı yoktur. Benim yavuklum var, nişanlım var, işim var gibi bahaneler, askerliğe engel olamaz.

Asker düğünü, tıpkı eski evlenme âdetlerindeki düğünler gibi, üç gün veya bir hafta öncesinden eğlencelerle başlar. Şenlikler yapılır. Önce yakın akrabalarına gidilir. Türkiye'nin pek çok yöresinde olduğu gibi (Balaban 1972:6280-6282), yakınları askere yemek ikram ederler. Veda edilir: "Hakkınızı helal edin"denir. Askere gidecek genç öncelikle, şehirde ise köyde oturan, köyde ise başka bir yerlerde oturan aile büyüklerini ziyarete gider. Eskiden vasıta bulmak zor olduğu için, gidilen günün akşamı o köyde kalınırdı. Asker, amcası, dayısı, halası veya teyzesi kimi varsa onlardan helallik alırdı. Durumlarına göre büyükler de, askerin cebine harçlık sıkıştırırlardı.

Genellikle üç gün önce, asker adayının ailesi asker düğünü için önce bişi (pişi) hazırlar. Bu bişiler gelen misafirlere ikram edilir. Bişilerden iki tanesi askere gidecek olan gençlerin anneleri tarafından saklanır. Saklanan bişiler gençler askerden gelinceye kadar sandıkta kahr. İnanişaya göre bu bişiler bozulursa, askerde gencin başına bir şey geleceğinin işareti sayılır. Bozulmazsa hayırlısı ile askerliğinin biteceğinin işareti olarak kabul edilir.

Asker düğününde, misafirlerle birlikte eğlenceler tertiplenir. Yöresel sanatçılar veya köydeki çalgıcılar köyün merkezinde bir yerinde akşam saatlerinde toplanırlar. Böylece eğlencelere başlanır. Kemeçe eşliğinde sabaha kadar horon tepilir. Eğlenceler kızlı erkekli olur. Bu eğlencelerde kızlarla erkekler şevdalık ederler. Sevdalık etmek, birbirlerini seven sözlü veya nişanlı gençlerin yarenlik etmesi demektir.

Asker düğününde gençlerin birbirleriyle kaynaşması için karışıklık atma türküleri, horon eşliğinde maniler söylenir. Düğün esnasında çoşanlar tabancalarıyla havaya ateş ederler.

Trabzon merkezinde askere gidecek olan gençler, ikişer üçer kişilik gruplar halinde üç gün evvelinden bir araba ayarlarlar. Bu araba gelin arabası gibi süslenir. Arabaların arka camlarına hasretlerini veya beklentilerini dile getiren çeşitli yazılar yazılır ve asılır. Bunlardan bazıları şöyledir:

- 1- Asker oldum vatana
Gidiyorum kışlama
Allah sabırlar versin
Gözü yaşlı anama.
- 2- Tereyağı minzi
Kader ayırdı bizi
- 3- Elveda ana kucağı
Merhaba asker ocağı
- 4- Elveda Sevdiklerim
Merhaba tertiplerim
- 5- Vatan bize, kızlar size emanet.
- 6- Dağlar bize kızlar size emanet.
- 7- Ben Isparta'da, sen Trabzon'da küçüğüm.
- 8- Elveda Trabzon, merhaba askerlik.

Askere gidecek gençler büyük bir heyecan ve sevinç içinde dirler. Üç gün boyunca gençler Trabzon'un altını üstüne getirirler. Evlenme âdetlerindeki gibi, korna çalıp şen şakrak tüm şehri dolaşırlar. Son üç gün içinde askere gidecek gençler, yakın evleri dolaşarak herkesle vedalaşırlar, el öpüp helallik alırlar.

Asker adayı gençler, gitmeden önceki son cuma günü, cuma namazını mutlaka kendi köylerinde veya mahallelerinde kılarlar. Namazdan önce, camide asker adayları için dualar edilir. Hoca, din için, vatan için, namus için askere gidiğini, asker ocağının peygamber ocağı olduğunu anlatır ve dua eder. Namazdan sonra da, askere gidecek gençler camidekilerle görüşür. Büyüklerin ellerini öperler ve helallik alırlar. Tanıdık tanımadık herkesle kucaklaşırlar. Oradaki gençlere dua ederler. "Yavrum inşallah erken gelirsin," "inşallah hayırlısıyla gelirsin," "ne mutlu sana peygamber ocağına gidiyorsun," gibi niyazlarda bulunurlar. Asker de kendisine güvenle: "Kapıları açık bırakın meraklanmayın, ben askere gidiyorum" der. Cuma namazından sonra, genellikle silahlar atılır.

Asker adayları gitmeden bir gün önce, mutlaka bütün komşularını ziyaretine giderler ve vedalaşırlar. Arada herhangi bir kırgınlık veya soğukluk olan komşu varsa, ona da gidilir. Evde mevlit ve Kur'an okutulur. Yemekler yenir, silahlar atılır. Yemekler bir iki gün öncesinden yapılmaya başlanmıştır. Zeytinyağı yiyecekler, su böreği, sarma gibi yiyecekler olur. Çay ikram edilir. Yemekten sonra helva orta yerde kavrulur. Köylerde un helvası yapılır.

Son gece, sohbette büyükler, gençler herkes bulunur. Bu sohbetlerde askerlik anıları anlatılır. Konu yalnız askerliktir. Savaşlara katılanlar varsa, anılarını anlatırlar. 1960'lı yıllara kadar bu sohbetlerde Balkan Harbi, İstiklâl Harbi veya Kore Harbi hatıraları anlatılırdı. Savaş hatıralarını anlatan gaziler, askere gidecek gençlere öğütlerde bulunurlar. Gazilerin kendi dönemlerinde askere gitmek vardır, ama ne zaman döneceği belli değildir. Belki de

dönmek yoktur. Askerin vedası bu yüzden önemlidir.

Askere gidecek gence, daha önce askerlik yapmış olanlar öğüt verirler. Silahına sahip çıkması, nöbet yerini terk etmemesi, komutanlara itaat etmesi gerektiği anlatılır. Komutanların onlara hem ana, hem de baba olduğu, askerliğin vatan borcu, namus borcu olduğu söylenir. Aile büyükleri, askerliğin ne kadar kutsal bir görev olduğunu, şehitlik mertebesinin önemi, gaziliğin onuru anlatılır. Eyüp Sultan'dan, kendi komutanlarından işittiklerine kadar sohbet döner dolaşır.

Asker adayı okur-yazar değilse, okuması yazması olan arkadaşları birkaç mektup yazarlar. Zarfın üzerine kendi evinin adresi yazılır, pulu yapıştırılır. Asker adayı kişısına varır varmaz çarşıya çıkan kıdemli bir askere bu mektubu verir ve postalattırır. Mektup ailesine ulaştığında, ailesi pulun üzerindeki yer adından oğullarının nerede asker olduğunu ve her şeyin yolunda olduğu öğrenmiş olur. Daha sonraki günlerde okuma yazma öğrenen asker, kendi mektubunu kendi yazar. Bu mektupların pek çoğu nazım halindedir. Mani biçiminde ya da atma türkü şeklinde mektup yazılır. Bu şekilde hal hatır sorulur, evdeki sarı öküzden, yavuklusuna kadar her şey manilerle sorulur ve salâm yollanır. Para isterken bile, mani aracılığıyla istenir.

Kimi yerlerde bir gün önce, gençler ya mahallelerinde, ya da düğün salonlarında müzik eşliğinde eğlenirler. Bu eğlencelerde en meşhur oyun havası "Trabzon Kolbastısı"dır. Trabzon Kolbastısı her asker düğününde mutlaka defalarca çalınır ve söylenir. Sözleri şöyledir:

*"Arasilli, Farozlu mahallenin nazlısı
Oynayalım uşaklar, Trabzon kolbastısı
Değirmendere, Taksim, Yenicuma, Ganitam
Boztepe, Uzunkumli on sekizli manitam"*

Bu eğlencelerde askere gidecek gençlere çeşitli hediyeler verilir. Bunlar genellikle askere lazım olacak eşya veya paradır.

Eskiden köylerde içki olamazken, kimi yerde zamanla gençler kendi aralarında

askere gidecek arkadaşına kahvede içkili yemekli şenlikler düzenlemektedirler.

Askere gidecek gençler evlerinden çıkarlarken ayaklarını çavunaya (çamura) batırırlar. Sonra kapıya bir tekme atarlar. Gençlerin ayak izleri, askere gidip geline kadar kapıda durur. Bu iz silinmez. Benzer bir gelenek Muğla'da görülür. Askere gidecek genç evin tavanına veya ahşap bir tarafına mendilini veya gömleğini çiviler. Mendil veya gömlek, ancak askerliğini bitiren genç tarafından çıkarılabilir.

Trabzon'da eskiden otobüsle değil, gemiyle yolculuk yapılırdı. O zaman Trabzon'un her kıyısından hangi mahalleden asker gidecekse, oradan beş altı kaynakla askeri şenliklerle limana kadar götürürdü. Akçaabat'tan Fatih mahallesine, Faroz'dan liman yakınına kadar -eskiden liman olmadığı için gemi açıkta seyrederek- kayıklarla askerler gemiye götürülürdü. Bu kayıklar defne yapraklarıyla süslenirdi. Serene (yelden direği) kadar her taraf defne yapraklarıyla bezetilirdi. Kayıklarla geminin etrafında dönerler, gemi hareket edinceye kadar silah atılırdı. Kayıklarla gemiye gidemeyenler, yaya olarak şimdiki limana gelirlerdi.

Silah, asker yolcu edilirken daima atılırdı. Filinta adlı ağızdan dolma kırma tüfeklerden çeşitli tabancalara dek, her türlü silahla ateş edilirdi.

Gemi hareket edince herkes sessizce geri dönerdi. Uğurlarken kesinlikle ağlanmazdı.

Akçaabat'ın on üç km güney batısında yer alan Metin Kale beldesinde yer alan sekiz köyün askere gidecek gençleri yolcu edilirken yolun en sonunda yer alan arpacı köyü alanında toplanırlar. Askere giden gençler oradan uğurlanırlar. Hoca burada dua eder. Halka göre, hocanın derin hoca olması önemlidir. İşte Molla Osman Efendi okudu uğurladı, artık çocuğuma bir şey olamaz denirdi. Uğurlarken büyüklerden biri: "Sen dedenin yüzünü kara etme, O bu vatan için savaştı, sen de görevini hakkıyla yap," gibi son sözler söylenirdi. Gençler tanışın tanımasını oradaki herkesle kucaklaşırdı. Benzer bir gelenek Aydın'ın Köşk

ilçesine bağlı "Salavathık" köyü için de geçerlidir. Köyün adı salavathlarla asker uğurlanan yer olarak o günlerin hatırasını taşır.

Günümüzde cuma geleneği devam etmektedir. Akşamı ise gençler toplanır yer içer eğlenirler. Bir yanda kemence olur, horon tepilir. Aynı köyün çıkışında yine toplanılmaktadır. Vedalar yapılmaktadır. Son uğurlamada yine silahlar atılmaktadır. Merkezlerde silah atılmadığı için, maytaplar atılır. Şehir veya kasabaya inen uğurlayanlar kemence eşliğinde oynamaya devam ederler.

Yah (Faroz) mahallesi sakinleri silah bizde vedadır, derler. Gidip de dönüşü olmayan törenlerde silah atılır. Vedada küskün olanın askeri uğurlaması gerekir. Herkes küskün kişiyi gözler.

Otobüsün kalkma vaktine kadar, arabalarıyla yolcu edecekler gelir. Gelenler hep bir ağızdan "en büyük asker bizim asker!" diye bağırırlar. Askere gidecek gence moral verirler.

Otobüse bindirilecek asker adayları omuzlara alınır ve hoplatılır. Otobüs gençler tarafından kaldırılır. Asker adaylarının bindiği otobüs hareket ettikten sonra, çeşitli araçlarla konvoy halinde takip edilir. Bu takip yaklaşık on on beş km sürebilir.

Asker yolcu edildikten sonra, asker evine gelen komşular, hısım akrabalar ve tanıdıklar, askerin anne ve babasına "Allah kavuştursun" derler.

KAYNAKLAR

BALABAN, Ali Rıza: "Verimli'de Askere Uğurlama Töreni" TFA, No. 273, (Nisan 1972), 6280-6282.

BAYRAM, Şemsettin: 1956 Akçaabat Arpacılı köyü doğumlu, üniversite mezunu, Öğretmen.

CANDEĞER, Ferit: 1948 Trabzon doğumlu, üniversite mezunu, Emekli Öğretim Görevlisi.

ERKIVANÇ, Ahmet: Trabzon Yöresi Halk Bilimi Çalışması, K.T.Ü. Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Seminer Çalışması, 1998, 34-36.

KARAYUSUF, Selahattin: 1926 Trabzon doğumlu, ilkökul mezunu, torzilik yapar.